

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM: YAŞAM KOŞULLARI VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ GERÇEĞİ

POLİTİKA ÖNERİLERİ KİTAPÇIĞI

İNSAN KAYNAKLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
PROGRAM OTORİTESİ

ÇSGB
T.C. ÇALIŞMA VE
SOSYAL GÜVENLİK
BAKANLIĞI

BALSU

TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM: YAŞAM KOŞULLARI VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ GERÇEĞİ

Her yıl mevsimlik göçe katılan binlerce aile, çocuklarıyla birlikte nisan - kasım ayları arasında farklı şehirlere göç ediyor. Bu süreçte aileler ve çocuklar hangi şartlarda yaşıyor ve çalışıyor? Aileleri mevsimlik göçe mecbur eden sebepler neler? Çocuklar göçten nasıl etkileniyor?

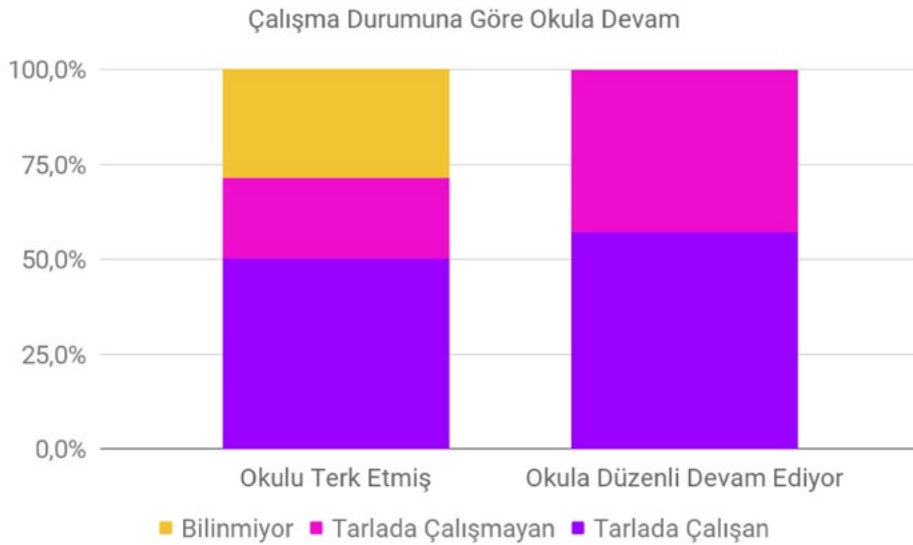

Mevsimlik tarım ve çocuk:

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli faktörlerden biri çocuk işçiliği oranlarıdır. Çocuk işçiler tüm dünyada ve ülkemizde ucuz iş gücü ya da ücretsiz işçi olarak sömürülmektedir. Çalışan çocukların birçok hakkı gibi eğitim hakları da ellerinden alınmaktadır.

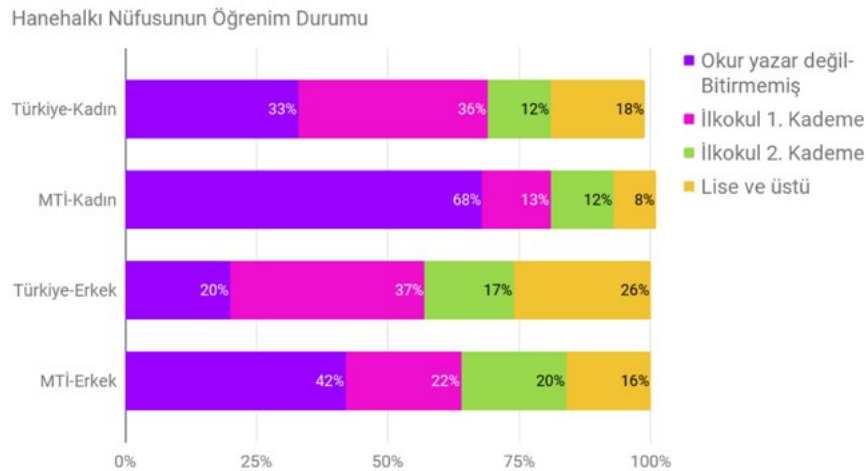
- Türkiye’de 6 – 18 yaş arasında ekonomik faaliyette bulunan 893.000 çocuğun %44,68’i tarım sektöründe çalışıyor. Bu çocukların %50’ye yakını okula devam etmiyor ve haftada 40 saatten fazla çalışıyor. (TÜİK, 2012)

- Tarım sektöründe çalışan çocukların %46,24'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor. Ücretsiz aile işçiliği, %92'lik oranla kayıt dışı istihdamın en fazla görüldüğü çalışma şeklidir.
- 15 – 17 yaş grubundaki çocukların yaklaşık olarak %66'sı eğitime devam etmemektedir. (TÜİK, 2012)
- Ailesi izin vermediği için okula devam edemeyen erkek çocukların oranı %2,1 iken, kız çocuklar için bu oranın %15,8 olduğu görülmektedir. (TÜİK, 2012)
- 2006 yılından bu yana tarım sektöründe çalışan çocukların sayısı 73 bin kişi artış göstererek 326 binden 399 bine, tarımda çalışan çocukların toplam çalışan çocuklara oranı ise %37'den %45'e yükselmiştir. (TÜİK, 2012)
- Türkiye, 35 OECD ülkesi içinde çocukların fırsat eşitliğinde 34. sıradadır.
- Devamsızlık sonucu başarısı düşen çocukların yaşadığı motivasyon eksikliği çocukların okulu bırakmasında önemli bir etkidir.

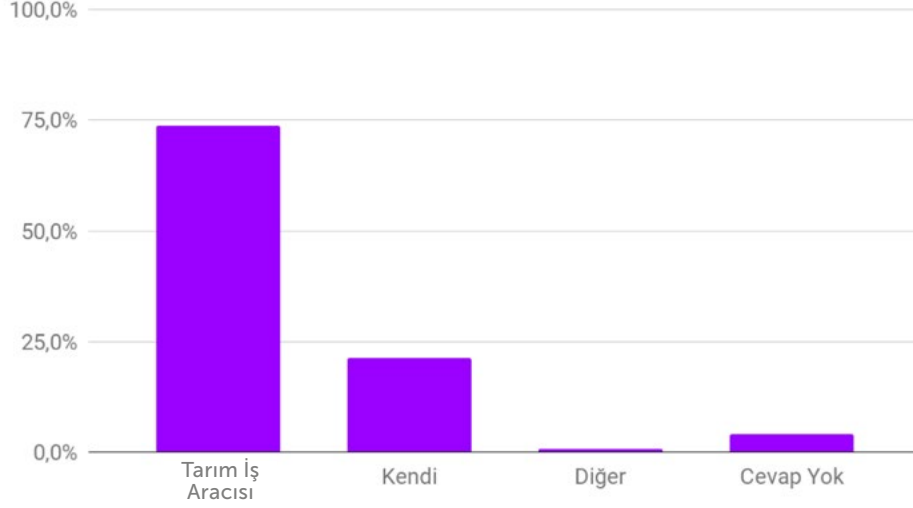
Mevsimlik tarım ve aile:

- Ebeveynlerin eğitim durumuna bağlı işsizliği ve yetersiz hane halkı geliri, çocuklarını çalıştırmalarına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, gelir kaynakları kıt olan ailelerin çocuklarını okula göndermekten kaçınması ve eğitimsizliği çocuk işçiliği sonucunu doğurmaktadır.

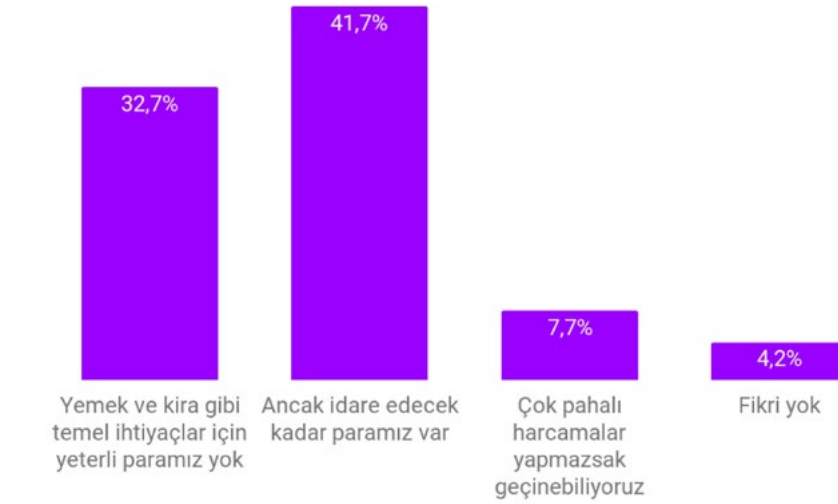
- Mevsimlik tarım işçisi olarak farklı illere göç eden aileler, genellikle tarım iş aracıları (dayıbaşı) aracılığıyla bölgelere geliyor. Tarım iş aracıları iş ve işçi hakları konusunda bilgi sahibi değil, çoğunlukla kayıt dışı çalışıyor ve aileleri kayıt dışı çalıştırıyor.

Çalışılan Yerle Aracı Kim?

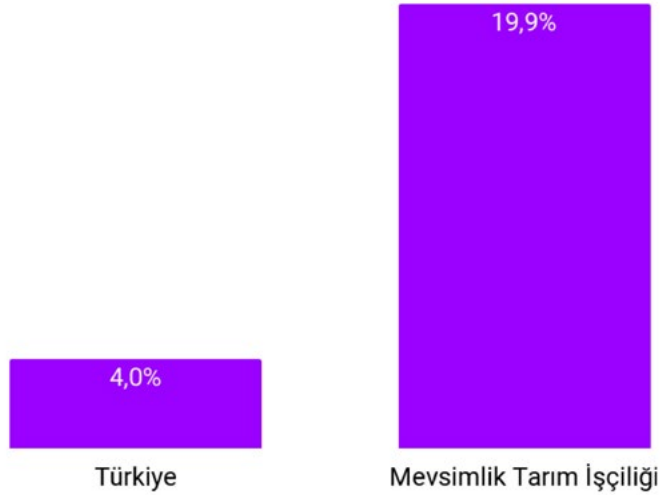
- Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan aileler yoksulluk sınırının altında yaşıyor.

Geçim Durumu

- Mevsimlik tarım işçiliğinde ölü doğumların oranı ülke ortalamasından 5 kat daha fazladır. (BM Nüfus Fonu ve Harran Üniversitesi - Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması, 2012)

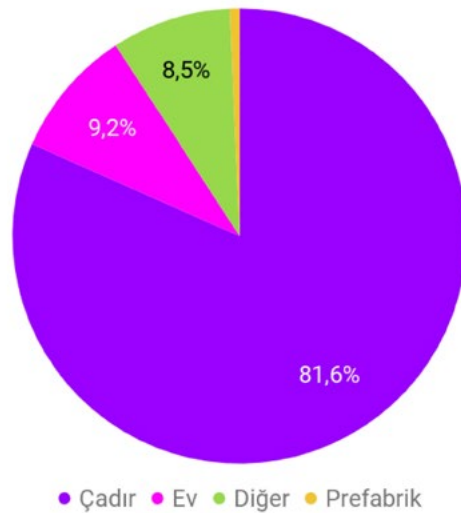
Ölü Doğum Oranı

Mevsimlik tarımda çalışma ve yaşam koşulları; temel ihtiyaçlara erişim:

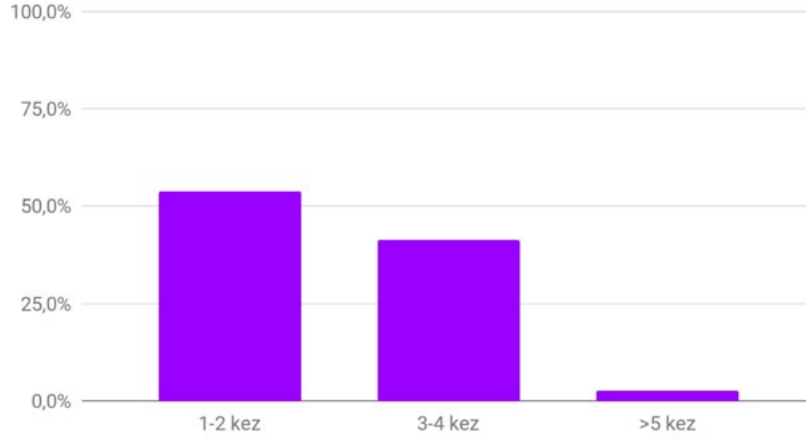
- Mevsimlik tarım döngüsünde yer alan aileler sürekli ve sıklıkla şehir değiştirdiği için gittikleri bölgelerde geçici yaşam alanları oluşturuyor. Bu alanlarda genellikle birden fazla kalabalık aile birlikte yaşıyor.

Hanelerin Barınma Yerleri

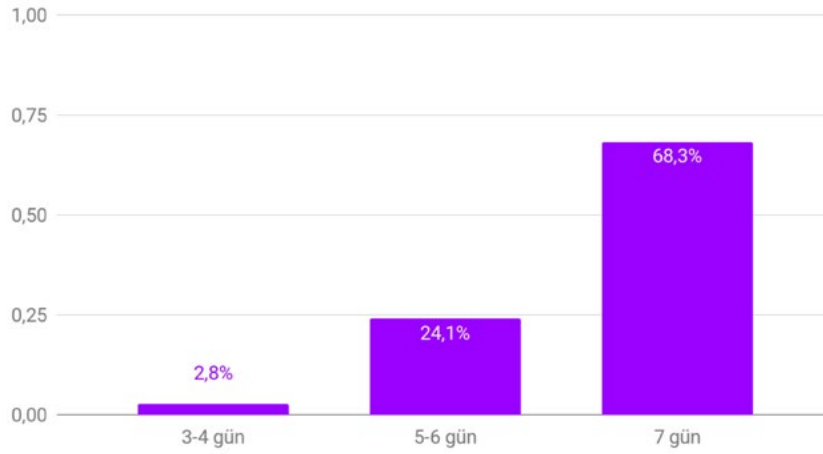

- Aileler çoğunlukla haftanın 7 günü, günde 11 saat, günde 1 ya da 2 kez mola vererek çalışıyor.

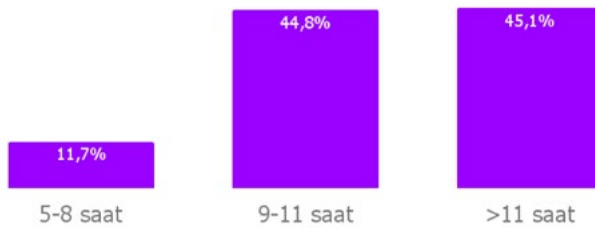
Bir Günde Verilen Mola Sayısı

Haftada Çalışılan Gün Sayısı

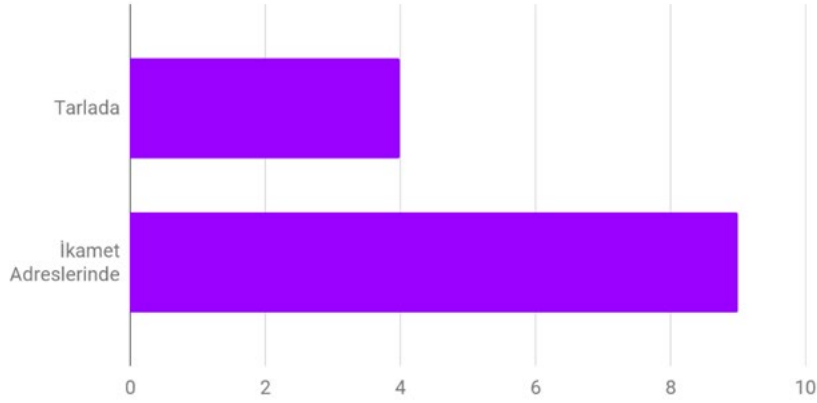

Günlük Ortalama Çalışma Süresi

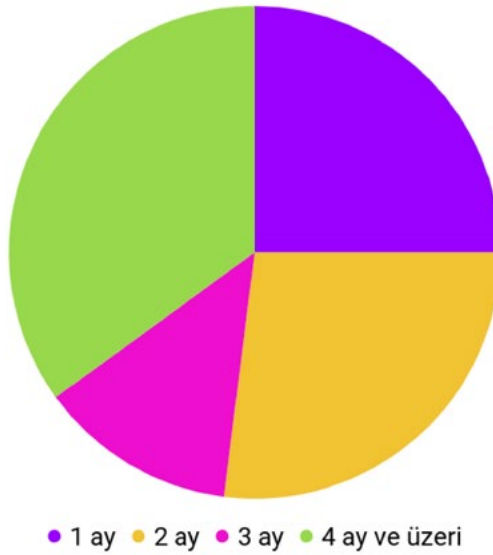
- Tarlada çalışırken sağlık sorunu ile karşılaşan mevsimlik tarım işçileri çoğunlukla aile sağlığı merkezlerine başvurmuyor. Bu merkezlere başvuru oranı ikamet adreslerinde çok daha yüksek.

Aile Sağlığı Merkezlerine Başvuru Sayısı

- Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan aileler genellikle nisan – ekim ayları olmak üzere yılın büyük bir kısmını farklı şehirlere göç ederek geçiriyor.

Mevsimlik İşçi Göçü Süresi

ÇÖZÜM İÇİN: POLİTİKA ÖNERİLERİ

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli faktörlerden biri çocuk işçiliği oranlarıdır. Çocuk işçiler tüm dünyada ve ülkemizde ucuz iş gücü ya da ücretsiz işçi olarak görülmektedir. Çalışan çocukların birçok hakkı gibi eğitim hakları da ellerinden alınmaktadır. Böylesine büyük bir toplumsal sorun için bürokratik ve siyasi iradenin içinde olmadığı bir çalışma planı ve çözüm önerisi geliştirmek mümkün değildir.

Sunulan çözüm önerilerinin yasalaştırılarak koruma altına alınması ve idari yaptırımlarla uygulanabilirliğinin artırılması, toplumsal gelişimin en önemli değerlerinden biri olan çocukların haklarının korunması için kalıcı ve sürdürülebilir bir çalışma modelinin temellerini atacaktır. Değerlerinin farkında olan ve onları koruyan, geleceği olan çocuklarına sahip çıkan bir ülke modeli bu temel üzerine inşa edildiğinde toplumsal gelişim tüm bu çabanın beraberinde gelecektir.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarına ve çocuk işçiliği gerçeğine dikkat çekerek bu konuda çözüm için siyasi alanın desteğini ve iş birliğini sağlamak hedefiyle bu kitapçığı düzenledik. Bu bölümde yer alan politika önerileri, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan binlerce ailenin ve çocuğun yaşadığı büyük sorunlara birlikte çözüm üretmek için sizlere yaptığımız bir çağrıdır.

1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ve ILO'nun 183 No'lu **En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi**'ne göre çocuk, 18 yaşın altındaki bütün bireyler olarak tanımlanmıştır. Sözleşmede yer alan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği ifadesi;

1. çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;

2. çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

3. çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

4. doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar.

4. madde itibarı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmayı, Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasına eklemiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı 2017-2023, asgari yaşın 18 olduğu mevsimlik gezici tarım işçiliğini çocuk işçiliğinin en kötü biçimi olarak belirtmektedir.

4857 sayılı İş Kanununun 71. maddesine göre; On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

4857 sayılı İş Kanununun 71. maddesine dayanılarak çıkarılan **Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesine** göre; Çocuk işçi: 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi, Genç işçi: 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi olarak tanımlanmıştır.

1- Yasal mevzuat ve Türkiye'nin taraf olduğu başta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmesi ve diğer uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak Çocuk ve Genç İşçi Çalıştırılma Usul ve Esasları Yönetmeliğinde ilgili maddelerin, zorunlu eğitimin 12 yıl olduğu hususu dikkate alınarak düzenlenmeli ve tarım işçiliğinde 18 yaş altı çocukların çalışması açık ve net bir şekilde önlenmelidir.

2- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 17'nci ve 30'uncu maddelerine dayanılarak hazırlanan Tehlikeli ve Çok Tehlikeli Sınıfta Yer Alan İşlerde Çalıştırılacakların Mesleki Eğitimlerine Dair Yönetmelik, tarım ve hayvancılık kapsamındaki iş kollarının alanı genişletilerek yeniden düzenlenmelidir. Bu kapsamda tüm tarım iş kollarının tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfa dahil edilmesi gerekmektedir.

3- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan Tarım İş Aracılığı Yönetmeliği her ne kadar tarım iş araçlarının belgesiz çalışmasına karşı yaptırım olarak idari para cezası öngörmüş olsa da ilgili yönetmelik hükmü uygulamada caydırıcı etkiye sahip değildir. İş bu sebeple ilgili yönetmeliğin 16. maddesinin kapsamı genişletilerek, kurumdan izin belgesi almadan çalışan veya belgesinin geçerliliği sonra eren tarım iş araçlarının belgelerini yeniletmeyen veya usulüne uygun belgesi olmasına rağmen ilgili yönetmelik kapsamında kendisine verilen sorumlulukları yerine getirmeyen tarım iş araçlarına daha ağır yaptırımlar uygulanmalıdır.

4- 4857 Sayılı İş Kanunu istisnalar başlıklı 4. maddesinin 1 numaralı fıkrası b bendinde yer alan maddenin kaldırılarak 50'den az işçi çalıştıran Tarım ve Orman işlerinin yapıldığı iş yerlerinin ve işletmelerin de iş kanununun koruyucu hükümleri kapsamına alınmalıdır.

5- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2017 - 2023 yılları arasında yayınlamış olduğu Çocuk İşçiliği ile İlgili Ulusal Mücadele Programı'nda ilgili her kurumun üstleneceği görev ve faaliyetler açıkça belirtilmiştir. Bu kapsamda, ulusal programda yer alan kurum ve kuruluşlar en kısa sürede çocuk işçiliğini önleme adına nasıl bir yol izleyeceklerini açıklamalıdır.

6- Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerine Yönelik 2010 - 2013 yılları arasında uygulanan METİP Projesi kapsamında yapılan çalışmalar ile başarılı sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak süreli bir çalışma olduğu için yapılanlar yeterli olmamıştır. METİP çalışması tüm tarım işçilerine ulaşabilecek şekilde daha kapsamlı olarak devam etmelidir.

7- Mevsimlik Tarım İşçileri için 2017/6 Başbakanlık tarafından yayınlanan genelge, mevsimlik tarım işçilerine yönelik geniş ve kapsamlı bir genelge olma niteliği taşımaktadır. Genelgede adı geçen kurumlar tarafından bir an evvel çalışma planlarının ortaya koyulması, çalışmaların uygulanması ve her kurumun performans göstergelerinin yer aldığı sonuçların bir havuzda toplanarak, gerekli mecralar tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.

8- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin yerellerinde istihdam alanları yaratmak için çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar için 4 öneri mevcuttur:

- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde istihdam alanı yaratabilecek Organize Sanayi bölgelerinin oluşturulmasına ağırlık verilerek bölgesel eşitliği sağlama yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Bölgede istihdam fırsatı yaratacak iş fırsatlarını cazip hale getirmek amacıyla indirim, hibe vb. destekler yapılarak yatırımcılara teşvik sağlanmalıdır.
- Aileler ulusalda yürütülen hibe programlarından yararlanabilmeleri için başta KOSGEB olmak üzere ilgili kurumlara yönlendirilmelidir. Bu yolla aileler kendi işletmelerini kurma yönünde teşvik edilmelidir.
- Çocuğun bakımını üstlenen kişilerin mesleki donanımlarını geliştirmek ve yerelde tarım dışı istihdama yönelik çalışma alanı sunmak için kaymakamlıklara bağlı Halk Eğitim Merkezlerinde ve Belediyelerde mesleki kurslar açılmalıdır.

9- Yoğun olarak mevsimlik göç veren ve göç alan bölgelerdeki tarım sektöründe ihtiyaç duyulan meslekler için nitelikli iş gücü yetiştirilmesi hedeflenmelidir. Bu hedef doğrultusunda Halk Eğitim Merkezleri, belediyeler ve kaymakamlığa bağlı Aile Destek Merkezleri'nde bilgilendirici ve kapasite artırıcı kurslar açılmalı, ilgili kurumlar iş birlikleri geliştirerek bu sürece katkıda bulunmalıdır.

10- Mevsimlik tarım işçiliği döngüsünde çocukluğu geçen ve eğitim hayatından uzak kalan çocuklar ve gençlerin mesleki becerileri de gelişmemektedir. Gerektiği durumlarda topluma kazandırılmalarına yönelik rehabilite çalışmaları yapılmalı, sosyal hayata katılımları ve istihdama erişimleri desteklenmelidir.

Yeşilce Mah. Yunus Emre Cad. Dalgıç Sok. No: 1/4 Kağıthane / İstanbul
Tel: (+90) 212 277 53 23

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin mali katkısıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Genç Hayat Vakfı sorumludur ve bu içerik hiç bir şekilde Avrupa Birliği veya Türkiye Cumhuriyeti'nin görüş ve tutumunu yansıtmamaktadır.